

Sprehodi po knjižnem trgu

Ana Geršak

Marko Sosič: Kruh, prah.

Spremna beseda: Ignacija J. Fridl

Novo mesto: Založba Goga (Zbirka Goga), 2018.

Spomin, krivda, norost. S temi besedami bi bilo mogoče na grobo povzeti tematske stalnice literarnega opusa Marka Sosiča. S pripisom, seveda, da stvari nikoli niso tako preproste, besede pa ne tako enoznačne, da bi bilo mogoče povsem jasno opredeliti njihov pomen. Zdi se, da je Sosič eden tistih avtorjev, ki skozi različne pripovedne lege in postavitve, celo sorodne podobe, ubesedujejo variacije na temo posameznikove intimne stiske, nemoči in nerazrešenih bremen preteklosti. Romana *Ki od daleč prihajaš v mojo bližino* in *Kratki roman o snegu in ljubezni* na prvi pogled nista ravno "spominska", pa vendar črpata iz globokega intimnega in tudi kolektivnega spominskega fonda primorskih Slovencev z obeh strani meje, ki pride veliko bolj do izraza v romanih *Balerina, balerina, Tito amor mijo* in tudi najnovejšem *Kruh, prah*. "Norost" je tu bolj v funkciji pesniškega kot kliničnega termina, v širšem smislu pa je tudi norost sveta, družbe, ki kljub tehnološkemu, zdravstvenemu in drugim "napredkom" ni sposobna pretrgati niza vojn in morij, kakršna je bila tista na območju nekdanje Jugoslavije in s katero je to območje še danes globoko zaznamovano. Na intimni ravni "norost" implicira nezanesljivega pripovedovalca z nekonvencionalnim, mogoče tudi boleče neobičajnim pogledom na svet; deklica iz *Balerina, balerina* navdušeno opazuje igro svetlobe in senc, njena iskrena,

neobremenjena preprostost je v izrazitem kontrastu z obsesivnostjo neimenovanega pripovedovalca romana *Kruh, prah*, ki ga, tako se zdi, bolj od vsega obremenjuje vest. Ta se kaže kot občutek krivde na meji patološkega, vztrajno podoživljanje enih in istih podob, prebijanje meje med sanjami in resničnostjo, ko ni prav jasno, kaj je pravzaprav namen vseh teh drobcev – razen tega, da v bralcu sprožajo močne čustvene odzive. *Kruh, prah* spominja na poskus obračunavanja z lastnimi demoni, kjer so kljub navidezno arbitrarni kolažni tehniki podobe vpete v pripovedni okvir *roadtrip* romana.

Kruh, prah se namreč predstavlja kot zbirka zapiskov neimenovanega pripovedovalca, datiranih v leto 2010, čeprav se celota zaključí na prehodu iz leta 2017 v 2018. Kot bi morale preteči nekaj časa od izkušnje do zapisa in končne redakcije, ker čas celi, a ne zaceli. Dogajanje, zajeto v teden dni, obsega pot od Padove do Visokega v Bosni. Prepredeno je s podobami, posejanimi vzdolž pripovedovalčevega potovanja, ki je hkrati zunanje in notranje, prostorsko in časovno. Te podobe tvorijo fragmente, ki se v relaciji na pripovedni okvir povezujejo v osnutek zgodbe o izgubi in pokori. Zdi se, da vsi nekoga iščejo, so komu na sledi ali želijo na neki način popraviti krivice preteklosti, tako kot Kathryn B., ki se na zasebni večerji zavezuje, da bo identificirala žrtve vojne. Na nasprotnem spektru te podobe je “človek gladkega obraza”, ki hoče žrtev, ne da bi zaradi tega trpelo njegovo družinsko življenje ali njegova anonimnost – spomin na “srbske vikende”, ko so se med vojno na Balkanu delavci iz Trsta pridruževali organiziranemu nasilju nad muslimani. Podobe se zrcalijo in opominjajo druga drugo; belolasi gospod z vlaka išče izginulo ženo, na drugi strani pripovedovalec kot v sanjah srečuje neznano žensko in ji sledi, ne da bi znal sebi (ali bralcu) razložiti, zakaj. Epizode in prizori se ponavljajo kot leitmotivi, vpletajo se v pripovedovalčeve spomine na družino, in tu se zakoliči rdeča nit romana, v spominu na vojno v Bosni in na to, kako je del družine sorodnikom z Visokega odrekel zatočišče. Trideset let pozneje se pripovedovalec odpravi na nekakšno pot pokore, morda v želji, da bi razumel, kaj se je res zgodilo, še bolj pa, da bi si vsaj malo razbremenil vest, “kakor da sem vso to pot opravil zato, da kot nekakšen oglednik preverjam živost ljudi, ki so prestali vojno, da vidim njihov obraz”. Prepuščen je spominom, anekdotam in interpretacijam, svojim in tujim, ki se v plasteh nalagajo druga vrh druge in se razraščajo v spominsko mrežo, pri čemer se dogodki, kraji in ljudje premeščajo po logiki prostih asociacij, katerih glavni namen je ojačati vsesplošni občutek nelagodja, ki preveva pripovedovalca.

Podobno kot v *Ki od daleč prihajaš v mojo bližino* je tudi območje dogajanja romana *Kruh, prah* prostor nenehne ogroženosti. Nesreči "človeškega izvora", vojni, avtor nasproti postavi naravno katastrofo, poplavo, ki je – kot odmev na *Ki od daleč prihajaš v mojo bližino* – zdaj že opravila svoje. Ljudje na begu pripovedovalca spomnijo na neki drug beg, ki ga tare že od začetka in ki predstavlja vozlišče romana, beg njegovih sorodnikov Rozalije in Franca (sicer starih znancev iz *Kratki roman o snegu in ljubezni*) ter njunih otrok pred vojno in spomin na to, da jim je pripovedovalčeva družina takrat pomoč odrekla. Tudi ta epizoda ima svojo zrcalno sliko. Zgodba Rozalije in Franca je zgodba generacije pripovedovalčevih staršev, temu vzporedna pa je pripoved o H. in Maši, pripovedovalčevih prijateljih, ki jima sam prav tako ni znal, mogel ali hotel priskočiti na pomoč. S H.-jevo smrtjo se ta epizoda zaokroži ali vsaj doseže točko nepopravljivega, zato pripovedovalec vse svoje sile usmeri na Visoko, kjer bo srečal Rozalijo in Franca ter se prepričal, da sta kljub vsemu preživela in da mu lahko, spet vsaj simbolno, odpustita. Čeprav je bilo izid srečanja mogoče predvideti, Rozalijine besede zarežejo v globino: "In potem ste pozabili na nas. Prebode me. Petnajst let je čakala, da to izreče."

Kruh, prah se zdi zgodba brez konca, ker se rana, ki jo odpira, ne more zaceliti. Ima pa simbolni zaključek (če že nima *sprave*): po srečanju z Rozalijo in Francem se v spominu pripovedovalca podre očetova rojstna hiša, od katere ostane le prah. Če kruh poganja zgodbo naprej, ne le kot hrana, temveč tudi kot vir življenjske energije, tudi destruktivne, saj kruh je tudi snajper, ki moškemu gladkega obraza za nekaj drobiža (kolikor je vredno človeško življenje v vojni) odda puško, da ustrelji svojo žrtev, je prah vračanje k izviru, tako kot je izpostavljeno v uvodni pesmi Charlesa Simica. Podoba svobode ("Gledam, kako se nad mesto / dviga dim z velikimi koraki. / Nikogaršnji nisem.") je tu sopostavljena z navezavo na materialno, zemeljsko: "Potem se spomnim svojih čevljev, / kako jih moram obuti / in kako bom, če jih bom hotel zavezati, / moral pogledati zemljo." V vračanju k zemlji bi bilo mogoče razbrati tudi obet novega začetka. Pred novim začetkom pa se je treba soočiti z ranami. Podobo anonimnega moškega spremlja dilema, kako se je po hladnokrvnem umoru sploh mogoče vrniti v vsakdanje življenje. Pripovedovalec *Kruh, prah*, ki tudi sam nima imena in torej predstavlja slehernika, prek te in preostalih podob nagovarja vest tistih, ki so med vojno v Bosni ostali zgolj opazovalci, neme priče dogajanja – kot Alma v delu *Kratki roman o snegu in ljubezni*. "Koliko je tudi moje življenje teh ljudi, ki prihajajo vame? Koliko njihovih vprašanj prebiva v meni? Kakor bi moral skoznje znova in znova razumeti svojo bit, da lahko

ubesedujem njihov čas življenja in smrti. In ko bi jo razumel? O, ta strah pred neznanim, da nenadoma ni več besed, ki bi jih bilo vredno izpisati, da je v meni samo še nekakšna gluha praznina, glasna daljava, ki ji ni videti konca.” Kot bi roman pozival k soočenju z duhovi preteklosti.

Roman *Kruh, prah* je kot lepljenka, v kateri so se drobci različnih zgodb združili v romaneskno celoto, ki je sicer očarljiva, tudi ganljiva, ni pa vedno obvladljiva. Številni pripovedni toki odvrtačajo od tistega najbolj pretresljivega dela poti, srečanja s pozabljenimi sorodniki v Visokem, ki se zdi, glede na prevoženo pot, nekoliko kratko. So pa zato podobe s poti toliko zgovornejše.